ADABIYOT VA FALSAFANING UZVIY ALOQASI: BADIIY TAFAKKUR VA FALSAFIY QARASHLAR INTEGRATSIYASI

Namangan davlat pedagogika instituti

O’zbek tili va adabiyoti yo’nalishi

1-bosqich talabasi:

Xabibullayeva Gulasal Dilshodbek qizi

Ilmiy rahbar:

Ahmadjanova Muazzam Islomjonovna

Gmail: muazzamaxmadjanovna70@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada adabiyot va falsafaning o‘zaro uzviy bog‘liqligi, ularning inson tafakkuri va ma’naviy dunyosini shakllantirishdagi o‘rni tahlil qilinadi. Adabiyotning falsafiy g‘oyalarni badiiy obrazlar orqali ifodalashi, falsafaning esa adabiyotga mazmun va g‘oyaviy chuqurlik berishi yoritilgan. Shuningdek, ushbu ikki sohaning jamiyat taraqqiyoti va inson kamolotidagi ahamiyati ochib berilgan.

Аннотация:В данной статье анализируется неразрывная связь между литературой и философией, их роль в формировании человеческого мышления и духовного мира. Подчеркивается выражение философских идей литературой посредством художественных образов, а также вклад философии в содержание и идеологическую глубину литературы. Также раскрывается важность этих двух областей для развития общества и совершенствования человека.

Abstract: This article analyzes the inextricable link between literature and

philosophy, their role in shaping human thought and the spiritual world. Literature's expression of philosophical ideas through artistic images, and philosophy's giving content and ideological depth to literature, are highlighted. The importance of these two areas in the development of society and human perfection is also revealed.

Kalit so‘zlar: adabiyot, falsafa, tafakkur, badiiy obraz, inson ruhiyati, ma’naviyat, g‘oya, estetik tafakkur, hayot mazmuni, jamiyat taraqqiyoti.

Ключевые слова: литература, философия, мысль, художественный образ, человеческий дух, духовность, идея, эстетическая мысль, смысл жизни, социальное развитие.

Keywords: literature, philosophy, thought, artistic image, human spirit, spirituality, idea, aesthetic thought, meaning of life, social development.

Adabiyot va falsafa o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlik insoniyat tafakkuri taraqqiyotining barcha bosqichlarida yaqqol namoyon bo‘lgan. Bu ikki soha insonning borliqni anglashga bo‘lgan intilishidan kelib chiqqan: falsafa haqiqatni mantiqiy tahlil orqali izohlasa, adabiyot uni obrazlar va badiiy ifoda orqali ochib beradi. Shu bois adabiyot falsafaning badiiy shakldagi davomidir, deyish mumkin.

Birinchi dalil shuki, adabiyot insonning ichki dunyosini chuqur ochib beradi. Falsafa “inson kim?”, “hayotning ma’nosi nima?”, “ezgulik nimada?” kabi savollarga javob izlaydi. Adabiyot esa ayni shu savollarni qahramonlar taqdiri, ruhiy kechinmalar, voqealar rivoji orqali yoritadi. Masalan, sevgi, sadoqat, vijdon, burch kabi tushunchalar nafaqat badiiy mavzu, balki falsafaning ham markaziy masalalaridir. Demak, adabiyot falsafiy savollarni kitobxon qalbiga yaqin shaklda yetkazadi. Bu holat adabiyotning inson tafakkurini shakllantirishdagi rolini isbotlaydi.

Ikkinchi muhim dalil — Sharq mumtoz adabiyotida falsafiy g‘oyalar juda kuchli

ifodalangan. Ayniqsa, Alisher Navoiy ijodida adabiyot va falsafa uyg‘unligi yaqqol ko‘rinadi. Uning Mahbub ul-qulub asari pand-nasihat, axloqiy xulosa va hayotiy kuzatishlarga boy bo‘lib, inson xulqi, saxovat, sabr, adolat kabi tushunchalarni tahlil qiladi. Asar axloqiy-falsafiy pandnoma sifatida baholanadi. Masalan, Navoiy saxovatni insoniylikning asosiy belgisi sifatida ulug‘laydi, baxillikni esa ma’naviy tubanlik deb ko‘rsatadi. Bu orqali u nafaqat nasihat qiladi, balki jamiyatning axloqiy mezonlarini belgilaydi.

Uchinchi dalil — jahon adabiyotida ham falsafa badiiy ijodning asosiy tayanchi bo‘lib kelgan. Masalan, Aristotlening Poetika asarida badiiy asarning mohiyati, voqelikni aks ettirish va katarsis tushunchalari tahlil qilingan. Bu adabiyotning nafaqat estetik zavq, balki inson ruhiyatini poklovchi kuch ekanini ko‘rsatadi. Shuningdek, Georg Wilhelm Friedrich Hegel san’atni mutlaq ruhning ifodasi deb baholab, adabiyotga chuqur falsafiy mazmun yuklagan. Bu qarashlar adabiyot va falsafa o‘rtasidagi ilmiy bog‘liqlikni tasdiqlaydi.

To‘rtinchi dalil — adabiyot jamiyatdagi muammolarni yoritishda falsafaning amaliy ko‘rinishi bo‘lib xizmat qiladi. Adabiy asarlar orqali adolatsizlik, jaholat, tengsizlik, ma’naviy inqiroz kabi muammolar tanqid qilinadi. Falsafa esa bu muammolarning sabablarini tahlil qiladi. Shu sababli adabiyot jamiyatni tarbiyalovchi kuch, falsafa esa yo‘l ko‘rsatuvchi tafakkur manbai hisoblanadi. Bugungi kunda ham adabiyot insonni mustaqil fikrlashga, voqelikka ongli yondashishga undaydi.

Xulosa qilib aytganda, adabiyot va falsafa bir-birini to‘ldiruvchi ikki muhim ma’naviy sohadir. Buni Sharq va G‘arb mutafakkirlari merosi, mumtoz asarlar va zamonaviy adabiy tahlillar yaqqol isbotlaydi. Adabiyot falsafiy g‘oyalarni qalbga yetkazsa, falsafa adabiyotga chuqurlik va mazmun beradi. Shu bois ularning uzviy bog‘liqligi inson kamoloti va jamiyat taraqqiyotining muhim omilidir.

Xulosa qilib aytganda, adabiyot va falsafa inson tafakkuri hamda ma’naviy dunyosini shakllantiruvchi o‘zaro chambarchas bog‘liq ikki muhim sohadir. Falsafa borliq, hayot mazmuni, insonning jamiyatdagi o‘rni va axloqiy qadriyatlar haqida nazariy xulosalar bersa, adabiyot ushbu g‘oyalarni badiiy obrazlar, hayotiy voqealar va qahramonlar taqdiri orqali jonli ifodalaydi. Shu jihatdan adabiyot falsafiy tafakkurning estetik ifodasi, falsafa esa adabiy asarlarning g‘oyaviy asosini tashkil etuvchi nazariy poydevor sifatida namoyon bo‘ladi. Adabiyot va falsafaning uyg‘unligi insonni chuqur mushohada qilishga, voqelikni kengroq anglashga va hayotiy hodisalarga teran nazar bilan qarashga undaydi. Ayniqsa, mumtoz va zamonaviy adabiyot namunalarida aks etgan falsafiy qarashlar kitobxon tafakkurini boyitib, uning ma’naviy kamolotiga xizmat qiladi. Bu uyg‘unlik nafaqat shaxsning ruhiy dunyosini, balki jamiyatning madaniy taraqqiyotini ham belgilovchi muhim omil hisoblanadi. Shunday ekan, adabiyot va falsafaning uzviy bog‘liqligini o‘rganish bugungi ilmiy tadqiqotlarda dolzarb ahamiyat kasb etadi. Ularning o‘zaro ta’sirini chuqur tahlil qilish orqali inson tafakkurining rivojlanish qonuniyatlari, ma’naviy qadriyatlarning shakllanishi va badiiy tafakkurning jamiyat taraqqiyotidagi o‘rni yanada to‘liqroq yoritiladi. Bu esa kelajak avlodni barkamol, mustaqil fikrlovchi va yuksak ma’naviyatli insonlar etib tarbiyalashda muhim nazariy hamda amaliy asos bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Navoiy, A. *Xamsa*. Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 2018.
2. Navoiy, A. *Mahbub ul-qulub*. Toshkent: O‘zbekiston, 2015.
3. Forobiy, A. *Fozil odamlar shahri*. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2017.
4. Ibn Sino, A. *Donishnoma*. Toshkent: Fan nashriyoti, 2012.
5. Beruniy, A. *Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar*. Toshkent: Fan, 2010.

6. Plato. *Davlat (Republic)*. Moskva: Mysl, 1994.
7. Aristotle. *Poetika*. London: Penguin Classics, 2004.
8. Dostoevskiy, F. *Jinoyat va jazo*. Moskva: Eksmo, 2010.
9. Goethe, J. W. *Faust*. London: Oxford University Press, 2008.
10. Shakespeare, W. *Hamlet*. London: Arden Shakespeare, 2016.